

تور کمن ارقہ کے لری

چاغلارا اوقیپ برینگ

آتا باشغا
دو خان لار

بىر بار اِكِن، بىر يۇق اِكِن. اۋنگ زماندا بىر يۇردۇنگ بىر پاتېشاسى بار اِكِن. اۋنۇنگ آدېنا-دا لىكە شا دىير اِكِن لىر. اۋنۇنگ اۋن بىر سانى عىالى، ھەر بىرىندىن ھىم اۋن اۋغلى بار اِكِن. كىچى عىالى بۇلسا گۇورەلى اِكِن.

پاتېشا كىچى عىالى نېنگ چاغاسى بۇلمانقا، آوا-شكارا گىدىار. شۇندا پاتېشا: - اِگر اېزېمدا، يىنە اۋغۇم بۇلايسا، اۋنى انەسى بىلن چۆلە تاشلانگ. اِگر قېزېم بۇلسا، سۇيۇنجىلاپ بارېنگ! - دىيىپ تابشېران. آى اۋتۇپ، گۇن پىتېپ، مۇھلتى دۇلۇپ، شانېنگ كىچى عىالى نېنگ ھىم اۋغلى بۇلۇپدېر.

وزىر-وكىل لىر علاچ تايمان پاتېشانېنگ بۇيرۇغى بىلن بىر گىجە اۋلارى چۆل-بىابانا تاشلاپ قايدىدېرلار.

عىال بىچارە ياش چاغاسى بىلن چۆلدە دانگېلغى يالى بۇلۇپ اۋتۇران. تۇورگە گۇز آيلاسا، بىر اۋلى كۇشگە گۇزى دۇشن. بارېپ گۇرسە، گىدن چارباغلىق، دىپەسى آسمانا پىتېپ دۇران كۇشك اِكِن.

بۇ كۇشك بىر گىدن دۇوۋنگ كۇشكى اِكِن. گلىپ گىريار لىر ولى، اۋلارى بىر اۋلى دۇو قارشىلايار. اۋلار دۇو بىلن اۋرشۇپ، دۇودن اۋستۇن چىقارلار. دۇوى كۇشگۇنگ اىچىنداكى داشقۇيا تاشلايارلار. اۋلار شىدىپ، كۇشكە ياشا بىرىدېرلر.

گۇن لىرىنگ بىرىندە اۋغلانېنگ انەسى اۋل دۇوى قۇيۇدان چىقارېپ آليار. اۋلار اۋغلاندىن گىزلىن دۇشۇشېپ اۋغرايارلار. باسېم دۇودن بىر اۋغۇل بۇليار. عىال ناتجە گىنى بىلمان، دۇو بىلن دىللەشىپ، بىر گۇن:

- اۋغۇم، اينە، بۇ اۋغلانچىق پىلان ىردە ياتان اِكِن. مِن-ا سِنِم يىكە بۇلانگسۇنگ: ”يىكەلىك يىگىدە كىملىك دىر“ دىيىپ، آلپ قايدىدېردىم. مصلحت بىلمەسنگ-ا اِتىپ، اۋنگكى ىرىنە تاشلاپ قايداينى - دىيىپ، اۋنۇنگ اىچىنە-داشېنا گىچىدېر.

اوغلان بىر يۆرگى يۇقا يىگىت اِكِن، اويلانپ: ”دوغرۇدانام، يِكه ليك يامان زات. ها ديمان پتيشسه، اودا يۇلداش، اوى ده سېرداش، حور دۇشسم قارداش بۇلجاق“ دىيىپ، پىكىر اديپدير. سۇنگرا:

- انه، اۇنى تاشلاما، اۇنگات سِرِت، باق-بِجِر، ايدِت - دىييار. اۇنۇنگ انه سينه- ده گرگى شۇل اِكِن. هاسېر-هۇسۇر آلپ، اۇنى ايدەديپ باشلايار. اۇل عيال پنه بىر گۇن:

-واخ، اۇغلوُم، مۇنگا اِممه جىك بَرديم ولى، مانگا سۇيديم اينايدي - دىين بۇلۇپ، اۇغلانى اېناندېريار.

آرادان آى گچيار، يىل گچيار. دۇو بىلن بۇ عيال ايندى اۇلى اۇغۇللارېندان دېنپ، آرقاين ياشاماق حَقبندا مَصَلَحَت اديارلر. دۇو:

- سِن اۇغلوُنغا مِنينگ قاوون اييه سيم گليار، مانگا ترنه جىك-تۇوه له جىك بۇلسا هم بىر زات تاپپ بَر دىي. مِنينگ دۇو ماما آتلى قارې اِنم باردېر. اۇنۇنگ ۴۰ طاناپ قاوونې باردېر. اۇل شۇنگا بارار. شۇندا اۇل مۇنى اۇلدۇرر - دىييار. انه سى اۇغلانا ايسله گىنى آيديار. گۇره نىنگ گۇونى يۇقا، سېپايې اۇغلان، هيچ زات ديمان، قاوون گۇزله گينه اۇغرايار.

اۇغلان شۇل بارشېنا بىر جايا دۇشيار. گۇرسه، ايچينده اۇوادان قېز اۇتېر. خَبَر سۇراسا اۇل قېز:

- مِنى شۇ گۇن آژدارها يۇوۇتمالى، مِن بىر پاتېشانېنگ قېزې. يۇردۇمېزا بدبختلىق ايندى. بىر آژدارها گليپ، گۇنده بىر قېزې يۇودۇپ گيديار. اِگر بۇلماسا آداملارېنگ آغېز سۇولۇق دِرياسېنېنگ باشېنا بۇوت بۇلۇپ، اۇلارې سۇودان كِسيار. آنا، شۇنۇنگ اۇچين هم گۇنده بىر قېز بَرمه لى بۇليار. شۇ گۇن مِنينگ گِزگيم. سِن يىگيت، بۇ پرده دۇرما، قاچ، ها ديمان، آژدارها گِلر - دىين. اۇندا اۇغلان:

- يوق، مِن گِتمِرين، حَاضِر مِن يۇلدان يادا پ گلديم. آزاراق ياتاين. آژدارها گليپ قۇلايلاندا، مِنى اۇيار - دىيىپ، دۇنۇنى قېيا ياپېنپ، بىر چتده ياتېريار. بىرۇقتلار يۇزۇنه قېزېنگ گۇزياشې دامېپ، تيسگىنپ اۇيانيار. گۇرسه، پَر سارسدېرېپ، آپى-تۇپان تۇرزۇپ، آژدارها پتپ گليار اِكِن.

اۇغلان پىرىندىن تۇرۇپ، قېلىچىنى اۇنگۇندە كىسەلىگىنە تۇتتار-دا، آژدارھانىڭ گىلچىك اۇغۇندا دۇرۇپتۇر.

آژدارھا آغزىنى آچىپ گىلىشە قىز-اۇغلاندىغىنى سايغارمان، اۇنى دىمىنە چىكىپ، يۇدۇپ باشلايدۇ. اۇغلانى يۇداندۇ، قېلىچىنىڭ تىنىنى كىسىپ، بىكى بۇلۇپ بارىيىنى ھەم دۇيماندى. اۇغلان آژدارھانى اۇزىنلىغىنا بىكى بۇلۇپ تاشلايدۇ. اۇل آژدارھانى اۇلدۇرىپ: ”ئىنە بىر آزاجىق قىشارىپن“ دىيىپتۇر-دە، اۇقا گىدىپتۇر. قىز ھەم اۇنۇڭ يانىدا يۇزۇنى يىلىپ اۇتۇرىدۇ.

ارتەسى پاتىشا قىزىندىن خىر آلماق اۇچىن ادام يۇللايدۇ. آدم لار قۇلاي راق گىلىپ، قىزىنىڭ ادبىنى تۇتۇپ قىغىرىلار. سۇنىڭ يۇواش-يۇواشدىن ياقىن راق گىلىپ سىردىپتۇر. گۇرسەلەر، آژدارھانىڭ قۇيرۇغى گۇرۇنىپتۇر.

بىرىدا قايرا چىكىلىپتۇر، يادىنىشىپ دۇرىلار. آخىردا يۇركىلى راقى:
- گىلىڭ، بىر بىلى خىر بىلىپ گىدەلىڭ - دىيىپتۇر.

ئىنە قاچاراق دۇرۇپ، داش آتپ گۇرىلەر، اۇق آتپ گۇرىلەر، آژدارھا قىمىلدامايدۇ. سۇنىڭ اۇغرى باسپىنى ادىپ گىلىپ گۇرسەلەر، آژدارھا بىكى بۇلۇنىپ ياتىر. قىز بۇلسا بىر يىگىدىڭ يۇزۇنى يىلىپ اۇتۇر.

بۇ خىرى دىررۇ پاتىشا يىتتىرىلەر. شا گىلىپ، بۇلارنى آلپ گىدىپتۇر.

شۇنلۇق بىلن اۇغلان پاتىشانىڭقىدا ۴۰ گۇن مېھمان بۇلىدۇ.
قىز بىلن دۇغان اۇقاشىدۇر.

سۇنىڭ ئىنە دۇو مامانىڭقا قاوون اكلماگە اۇغرايدۇ. اۇل دۇو ۷۷۷۰ ياشلى بىر پالىيامان كىمپىر اكن.

اۇغلاننىڭ بىكى سانى تازىسى بار اكن. اۇلار ھەر ماحال اۇنگا كۇمىك ادر اكنلەر. اۇغلان دۇو مامانى گۇرۇپ، اۇنۇڭ بىلن گۇرەشىپ باشلايدۇ. يىنگىلىرىندە تازىلارنى گىلىپ، اۇنگا كۇمىك ادىپتۇر. شىدىپ بۇلار دۇو مامانى اۇلدۇرىلەر.

اۇغلان قاوون آلپ، اېزىنا قايدىدۇر. ھالكى اۇغلاننىڭ ائەسى اۇغۇلۇنىڭ ئىنە-دە آمان-ساغ دۇلانىپ گىلىنى گۇرۇپ، نادرىنى بىلمەيدۇر. شۇندا دۇو عىالا قاراپ:
- بۇ گىزگىم بۇمادى، سىن بىر غىرات ائ-دە اۇغۇلۇڭ ائىنى دانگ، قالانىنى مىن اۇزۇم اۇنگاراپن - دىيىپتۇر.

ائەسى اۇغلاننىڭ داشىنا گىچىپ، ائىدىپ-بىدىپ، باشىنى ائىلاپ، مكر-ھىلە

بیلن ایلینی باغلاپار. ایلی دانگلان اوغلانینگ یانپنا هاساناقلاپ، هالکی قویا تاشلانان دؤو گلیار. اول اوغلانینگ گوزونی اویوپ، بیر آتا موندوریپ، جپلاوپنی اوتا یتمز یالی، ایرینگ قاشپنا کلتەرآک دانگپ، قوووپ قویپریار.

بۇ آت پاتپشانینگ اوغلانا سووغات برن آتی بولانی اوچین، اونگی گلنجه یرینه دوغری قایدپریار.

اوغلانینگ بۇ حالپنی هاکی اولومدن قوتارپ، دوغان اوقاشان پاتپشانینگ قپزی گوریار. قپز اونپ دررو تانایار.

اوغلانی دررو آتدان دوشوریارلر. دسینه حالپندان خبر آلیارلار.

اوغلان اهلی باشپندان گچیرن لیرینی آیدپ بریار. انه سی بیلن دؤوونگ آداپ، ایلینی دانگپ، گوزونی اویاندپخپنی، اولارینگ نیره ده یاشایاندپخپنی، غرض، همه سینی خبر بریار.

سونگرا پاتپشانینگ قپزی اوغلانینگ گوزونی تاپماق اوچین ارکک اشیگینه گیریپ، بیر ایشک اودوق-بودوق ساتلیق زاتدان یوکلآپ، آسسا-یوواش یولا دوشیار. آز یورآپ، کوپ یورآپ، انچه داغدان آشپ، انچه چولی سوکوپ، آربق گلسه بوکوپ، آلانگ گلسه چپپ، دؤو بیلن اوغلانینگ انه سی نینگ یاشایان کوئگونینگ یانپنا گلیار-ده:

- هوو... اوفونوق-اوشاق زات ساتیان، گرکلینگ گلینگ، هوو!!! - دییپ قپخپریار.

بۇ سوژی اشیدیپ، اوغلانینگ انه سی اتک آلتپ، پینگ یدی، اوزی بیلن سکیز بولوپ، هاساناقلاپ گلیار. اودوق-بودوق زات سایلاپ آلیار-دا، اونگا پول برمکیچی بولیار. اول پول آلمایار-دا:

-مینگ بیر دوغانپم باردپ، اونونگ گوزی باطل بولدی. سیز بولسا بۇ گیدن کوئگونگ ایه سی، بلکی، سیزده بیر گوز تاپپلار. مانگا پول برمانگ-ده، آلان زاتلارپنگپزینگ یرینه شونپ تاپپ برآیینگ - دیین.

اوندا هاکی هله ی شول اوغلانینگ گوزونینگ بیر تکجه ده یاتانی یادپنا دوشوپ: -بوی-ا، اونگات بولدی- دییپ، اوغلونینگ ایکی گوزونی هم گتیریپ، یانگقپ ساتپجا بریار.

اول قپزا گرگی هم شولدی، گرکلی زادی ایینه دوشنیدن سونگرا، اپزپنا دولانپ،

اشكى ھم اۋنگۈنە سالپ: ”نیرە دەسینگ قیامتلىق دۇغانېم؟!“ دىيىپ، اپزېنا دۇندى-دە، پلک ياسايدې.

ھا دىيمان اۋىلرېنە يتىپ، اۋغلانېنگ گۈزلىرىنى يۇوۇپ-آراسسالاپ، پرىنە سالدې. يۈپك دىسمال و گۈل ياپراغې بىلن گزكىلى ساپار سېپادې ولى، آز وقتدان اۋغلانېنگ گۈزى پرىنە بارېپ، اۋنگگۈسى يالې يالېلداپ آچېلدې.

اۋغلان دىم-دېنچېنى آلاندىن سۈنگ، پىنە انەسى بىلن دۇوۋنگ اۋستۈنە اۋغرادې. اېسسېدا ياتېپ، سالقېندا مايدالېنا سۈرۈپ گىدېردى. شۇل بارېشدا دۇقۇز آيدان سۈنگ، دۇوۋنگ كۈشگۈنىنگ اۋنگۈندە اۋغلانېنگ تازېلارې پىدا بۇلدې. اۋلارې دۇودن بۇلان يىگىت قارشې آلېدېر. ايكى دۇغان گۈرۈشيارلر.

اۋلې اۋغلان كىچى اينى سىنە انەسى نىنگ بار ادىن ايشىنى آيدېپ برىار. اۋزۈنى اۋلدۈرتمك اۋچىن تلىم گزك اغېر يۇمۇش بۇيراندېغېنې، آخېردا ھم آلداپ، اينى دانگېپ، گۈزۈنى چىقاراندېغېنا چىلى آيدىار.

اۋغلانېنگ آيدانلارېنا اينى سى نىنگ يامان قھرى گلىار. انەسىندىن كائىنيار. سۈنگرا بۇ ايكى دۇغان كۈشگە گلىپ، دۇو بىلن انەسىنى بۇلك-بۇلك ادىپ، قېلېچدان گچىريارلر. بىر پىل بىلن، بىر كاتمن ياسانېپ، كۈشكىدن چىقېپ گىديارلر. آز يۇرأپ، كۇپ يۇرأپ، بىر بۇز مېدانا گلىپ، گىدىن مېدانا قاوون اكيارلر.

بىر گۈن آغشام ياتېپ، ارتىر تۇريارلار ولى، گۈن ايكى طاراپدان دۇغۇپ دۇر دىيىار.

اۋلې دۇغانې بۇ گۈنلرېنگ گۈن باتاردا دۇغانېندان خېر آماغا گىدىن. بارېپ گۈرسە، اينە-دە بىر گىدىن قاوونلېق مېدان. بىر يان چىتىندە بىر جاي بار، ايشىگى-دە دۇرنانېنگ گۈزى يالې دۇرې سۇولې حوض، تۇورگى بۇلسا سالقېن سايا.

اۋغلان اۋتۇرېپ، دېنچ آماقچې بۇليار، بىر پىردن بىر گۈرمەگەى قېز پىدا بۇليار. اۋل اۋغلانا اۋزۈنىنگ دۇوۋنگ قېزې دېغېنې، آتاسې نېنگ اۋى دە يۇقدۇغېنې آيدان. اۋغلان قېزا عاشق بۇليار. سۈنگ دۇو گلىندە، اۋنگا-دا ياغدايېنې آيدىار.

اۋندا دۇو:

- اۋچ شىرطىم بار: اۋن سكىز طاناپ پىرە اكيلىن قاوونې اىى. اۋن سكىز پاغسا پىيكلىك داكى اىچى چۇركىدن دۇلې جايېنگ نانېنې اىى. شۇ حوضۇنگ سۇوونې اىچ - دىيىن.

بۇ اۇغلان اول شىرطلىرىنگ يارېنى پىرىنە پىتىرىار. سۇنگرا كىچى دۇغانى گىلىپ،
قالان يارېسېنى پىرىنە پىتىرىار. شىدىپ دۇوۆنگ شىرطلىرىنى پىرىنە پىتىرىارلر.
اۇغلانلارېنگ اولۇسى قېزى آلىار. اولى توى ادىارلر. مىن شۇل توى باردېم. توى
پاى دىيىپ، اىكى آشبق، بىر دۇش، دۇرت پىتىر بىردىلر. يۇلدا آرېپ-ياداى، دىم-
دېنچېمى آلايىن دىيىپ، بىر سالمانېنگ بۇيۇندا اوتۇردېم ولىن، يانېمداقې آلاباى
آتلى گۇجۇگىم آلېپ اىيايىپىدىر.

بىرىنگ كانالىمىز:

@TMYazuw